

1.3. KULTŪROS FRAGMENTACIJA ŽINIASKLAIDOJE

Šioje apžvalgos dalyje atkreipiamas dėmesys į kultūros srities spaudos leidinių padėtį, tendencijas ir pokyčius, taip pat į Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo pagalbą, finansavimo pagal atskiras programas prioritetus, vertybinio virsmo sandūros naujoves ir iššūkius. Viešosios informacijos lauke žiniasklaida pati reiškiasi ir kaip kultūros objektas, ir kaip subjektas – ji informacijos dalyvė, nešėja ir skleidėja. Informacijos perdavimo grandinėje svarbios visos jungtys: visuomenės informavimo priemonė – žurnalistas – informacijos vartotojas. Ypatingas informacijos *tarpininko* vaidmuo, kuriam vis dar per mažai skiriama dėmesio.

Kultūros leidiniai – nedidelė, tačiau asmenybės ir visuomenės brandos procesams reikšminga žiniasklaidos dalis, visais laikais turėjusi tikslinę auditoriją ir reiklų skaitytoją, kuriam kultūros poreikis reikšdavo dvasinę, moralinę ir intelektualinę pilnatvę. Perėję istorijos kryžkeles, nors ir sumažėjusiais tiražais, kai kurie tradicijas menantys leidiniai tebėra švyturiai ir šių dienų kultūroje (žr. 5 lentelę, 14 psl.). Norėdami išlikti kultūros leidiniai turėjo atsižvelgti į laisvos rinkos situaciją. Laikraštis „*Literatūra ir menas*“ 2012 metais virto žurnalu, buvo koreguojamas leidinių dažnumas: savaitiniai tapo mėnesiniais ar ketvirtiniais, publikacijų turinys perkeltas į internetines svetaines, įsteigti visai nauji internetiniai meno ir kultūros portalai (*menufaktura.lt, kamane.lt, kulturpolis.lt, nemunas.net* ir kt.), socialiniuose tinkluose kūrėsi uždaros ir atviros kultūros vartotojų bendraminčių grupės.

5 lentelė

Pavadinimas	Informacija apie leidinį	Tiražas
„7 meno dienos“	Kultūros savaitraštis, leidžiamas nuo 1992 m., leidėjas UAB „7 meno dienos“. Jame įvairių meno žanrų kritikos straipsniai, filmų, spektaklių, meno renginių reklama ir kt.	1993 m. – 6200 egz. 1997 m. – 3000 egz. 2012 m. – 900 egz.
„Šiaurės Atėnai“	Kultūros savaitraštis, leidžiamas nuo 1990 m., leidėjas VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. Publikuojami rašiniai apie literatūrą, meną, filosofiją, kultūros raidą.	Pradinis tiražas 33100 egz. 1997 m. – 3000 egz. 2010 m. – 1630 egz. 2012 m. – 1482 egz.
„Krantai“	Ketvirtinis meno kultūros žurnalas, kurį įkūrė tragiškai žuvęs poetas Vaidotas Daunys. Leidžiamas nuo 1989 metų, steigėjas – Dailininkų, Kompozitorių ir Teatro sąjungos. Vėliau steigėju tapo Lietuvos kultūros ministerija, leidėju – UAB „Krantų žurnalas“. Dabartinis leidėjas „Asociacija „Krantų redakcija“.	1989 m. – 6700 egz. 1997 m. – 1000 egz. 2012 m. – 600 egz.
	Gausiai iliustruotas žurnalas skirtas tradicinei ir šiuolaikinei Lietuvos kultūrai bei jos sąveikoms su pasaulio menu. Spausdina	

	originalius ir verstinius straipsnius, išryškina praeities ir dabarties kultūros, meno, literatūros raidos bruožus. Pradžioje „Krantai“ buvo mėnesinis žurnalas, tačiau pastaruosius kelerius metus dėl sunkios finansinės padėties per metus pasirodo tik keturi numeriai.	
„Metai“	Mėnesinis literatūros ir kultūros žurnalas. Nuo 1991 m. leidžia Lietuvos rašytojų sąjunga. Žurnalas spausdina originalią ir verstinę literatūrą, eseistiką, literatūros mokslo ir kritikos straipsnius, recenzijas, publicistiką. Skelbia debiutuojančių autorių kūrybą, tremties ir rezistencijos atsiminimus, literatūrinį palikimą.	1991 m. – 15500 egz. 1997 m. – 2000 egz. 2007 m. – 1250 egz. 2012 m. – 1700 egz.
„Nemunas“	Kultūros ir meno žurnalas, ėjęs 1967–2004 m., 2004 metais tapo Kauno kultūros ir meno savaitraščiu. Leidėjas VŠĮ „Savaitraštis Nemunas“.	1989 m. – 70000 egz. 1993 m. – 10200 egz. 1997 m. – 1500 egz. 2012 m. – 1500 egz.
„Literatūra ir menas“	Lietuvos rašytojų sąjungos savaitraštis, leidžiamas nuo 1946 m. Leidėjas VŠĮ „Literatūra ir menas“. 2012 m. tapo žurnalu. Skelbiami straipsniai apie kultūros gyvenimo įvykius, literatūrą, muziką, vaizduojamuosius menus, teatrą, kiną, architektūrą, kultūros paveldą, originaliosios ir verstinės grožinės literatūros kūrinius.	1981 m. – 40400 egz. 1989 m. – 76100 egz. 1997 m. – 3300 egz. 2007 m. – 2000 egz. 2012 m. – 1158 (1883) egz.
„Naujasis Židinys-Aidai“	Iliustruotas religijos, kultūros ir visuomenės gyvenimo žurnalas. Leidėjas VŠĮ „Naujasis Židinys - Aidai“. „Aidai“ pradėtas leisti 1944 metais Miunchene, nuo 1949 metų spausdintas Jungtinėse Amerikos Valstijose. „Aidai“, būdamas tremties kultūros gyvenimo veidrodis, tęsė Nepriklausomoje Lietuvoje spausdintų „Naujosios Romuvos“, ypač „Židinio“, tradicijas. Dabartiniu pavadinimu eina nuo 1991 m., 1992 m. susijungė su Vilniuje 1991 metais pradėtu leisti religijos ir kultūros žurnalu „Naujasis židinys“. Nuo pirmųjų numerių leidinys plėtoja katalikiškos intelektualios kultūros tradicijas.	1250 (1500) egz.
„Naujoji Romuva“	Iliustruotas kultūros gyvenimo žurnalas. 1931 m. įsteigė Juozas Keliuotis, veikė iki 1940 metų. Atnaujintą 1994–1995 metais redagavo Vaidotas Daunys, 1996 m. leidėju tapo „Naujosios Romuvos fondas“.	600 egz.
„Kultūros barai“	Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas, eina nuo 1965 m. Leidėjas VŠĮ „Kultūros barai“. Žurnale publikuojami įvairių meno reiškinių kritikos straipsniai, aptariami visuomeniniai įvykiai.	3000 egz.
„Varpai“	Literatūros almanachas, leistas Šiauliuose. 1943 ir 1944 metais	Pradinis tiražas – 10000 egz.

išėjo du „Varpu“ tomai 10 000 egz. tiražu. Almanachas vertintas 1600 egz. kaip enciklopedinio pobūdžio knyga, apimanti beveik visas gyvenimo sritis. Sovietmečiu leidimas nutrūko. Pirmasis atnaujintų „Varpu“ numeris pasirodė 1989 m. Išeiviai – viena grandžių, jungiančių karo metų ir atnaujintus „Varpus“. Didžiąją publikacijų dalį užima poezija ir proza, gausu dokumentinės literatūros, pateikiamas platus žanrų spektras. Leidėjas Leonas Peleckis-Kaktavičius.

Nauji leidiniai greičiau sureagavo į rinkos iššūkius ir tikslinei auditorijai pasiūlė nišines paslaugas, derino žinių ir žanrų įvairovę. Kultūros žurnalas „Miesto IQ“ po trumpo savarankiškumo periodo tapo „IQ. The Economist“ – politikos, ekonomikos ir kultūros žurnalu (leidėjas „Intelligent Media“). Ta pati bendrovė Lietuvoje leidžia ir „The Economist“ grupei priklausantį ketvirtinį žurnalą „Intelligent Life“. Savo auditoriją rado ir internetinės kultūrinės žiniasklaidos portalai: *menoduobe.com*, *g-taskas.lt*, *artnews.lt* ir kt. Nepaisant persitvarkymų ir naujų portalų steigimosi, kultūros leidiniams liko ta pati egzistavimo problema – iš kur ir kaip gauti lėšų?¹ 2004 m. miesto jaunimui 35 tūkst. tiražu buvo leidžiamas mėnesinis žurnalas „Pravda“. Žurnalas tarsi miesto gidas pasakojo apie gyvenimo būdą, kultūrą, stilių, personažus. Lietuviai – valstietiškosios kultūros tauta, todėl jauni miesto skaitytojai leidinio „Pravda“ atsiradimą priėmė tarsi kultūrinį iššūkį, kaip alternatyvą nusistovėjusiai tradicinei kultūrai. Šiandien žurnalo jau nėra, bet yra „Pravda“ internetinis žurnalas. 2009-aisiais pradėtas leisti kultūros žurnalas jaunimui „Pašvaistė“. Manoma, kad jis rinkoje išliks neilgai, tačiau jaunųjų intelektualų dėka žurnalas prigijo. Kartų kaitoje pastebimi ir teigiami pokyčiai². Todėl naujosios kultūrinės žiniasklaidos iniciatyvos priklauso jauniems autoriams, kurie drąsiau, kartais peržengdami įprastas korektiškumo ribas, kritikuoja senosios kartos įdirbį. Be to, ne visi naujadarai sukuria pridėtinę kultūros vertę. Problema tampa ir tai, kaip suderinti pasikeitusius vartotojų norus su vertybinėmis nuostatomis. Atgavus laisvę rinktis, atsirado daug poveikio auditorijai svertų, padedančių nukreipti skaitytojų srautą norima linkme, turinčių įtakos kultūrinių leidinių sklaidai. Jei komerciniai leidiniai save sugeba išlaikyti, tai kultūros leidiniai, pasirinkę aukštosios kultūros standartus, tačiau papuolę tarp masinės popkultūros

¹ „Kaip vakar, taip ir rytoj, kas čia gali pasikeisti. Viskas priklauso nuo kūrybos, o jos nemažėja. Pinigai? Jų nebuvo ir nebus“, – pastebi kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ vyriausiasis redaktorius A. Konickis.

² „Šiaurės Atėnų“ redaktorė G. Kazlauskaitė išvelgia ir teigiamų patirčių: „Nuolat nusiviliama dabartimi ir ateitimi, praeityje regimas „aukso amžius“, prisirišama prie metafizinės patirties išgyvenimo kaip biografinio lūžio. Sąjūdinis ir posąjūdinis entuziazmas nuslopo, bet dar niekad „Šiaurės Atėnų“ skaitytojai nebuvo tokie sąmoningi ir materialiai nesuinteresuoti.“ <http://www.universitetojournalistas.kf.vu.lt/2012/01/sis-tas-naujo-bambejimuose-apie-kulturine-spauoda>.

tampa pažeidžiami. Be to, jų nedaug, o maži tiražai ir nedidelė auditorija neleidžia tikėtis greito proveržio.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas yra pagrindinis kultūrinių leidinių išgyvenimo šaltinis.³ Pirmaisiais savo veiklos metais (1996 m.) šis fondas finansavo 17 leidinių už 1,7 mln. litų. 2012 metais jo paskirstoma parama siekė 6,7 mln. litų. Tačiau kultūriniam pamatui išlaikyti to nepakanka. Kultūrinius leidinius per įvairius projektus remia ir kiti fondai: *Kultūros rėmimo fondas*, *Europos socialinio fondo agentūra*, *Europos sąjungos sanglaudos fondas*. 2012 metais Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas konkurso tvarka parėmė 290 viešosios informacijos rengėjų kultūrinių ir šviečiamųjų projektų pagal Visuomenės informavimo įstatymu patvirtintas programas⁴. Augantis paraiškų skaičius, netolygus lėšų paskirstymas, neaiškūs rėmimo prioritetai, kriterijai ir sprendimai dėl paramos – visa tai šiek tiek jaukė fondo veiklą. 2011 m. iš Fondo tarybos protestuodami dėl galimo neskaidrumo atsistatydino dalis narių. Tais pačiais metais tuometinio kultūros ministro įsakymu sudaryta darbo grupė parengė pertvarkos projektą, kurį 2011 metų pabaigoje ėmėsi svarstyti Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas. Buvo siūlomi įvairūs pertvarkos modeliai. Norėta sustiprinti ekspertų grandį, kuri iki tol nebuvo reikšminga. Svarstymai Seime baigėsi tuo, kad Seimo komitetas įpareigojo Kultūros ministeriją parengti alternatyvų Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo veiklos tobulinimo projektą.

Kultūros leidinių neaplenkė tiražų mažėjimo tendencija. Ji būdinga visiems ankstesnio laikotarpio populiariems kultūros leidiniams. Remiantis 2011 m. kovo 25 d. kultūros ministro įsakymu patvirtintu tiražo tikrinimo tvarkos aprašu⁵, leidėjai du kartus per metus iki sausio ir liepos mėnesių 10 dienos pagal nustatytą formą Kultūros ministerijai privalo pateikti duomenis apie leidžiamo laikraščio, žurnalo tiražą. 2012 m. *I pusmečio* tiražus pateikė 51 leidėjas (tarp jų ir komerciniai laikraščiai ir žurnalai)⁶, *II pusmečio* – 179 leidėjai⁷. Šiame sąrašė yra tik kelių kultūros žurnalų pateikti duomenys: „*Krantai*“ nurodo 1050 egz. (leidėjas asociacija „Krantų redakcija“); „*Literatūra ir menas*“ – 1886 egz. (leidėjas VšĮ „Literatūra ir menas“); „*Naujasis židinys-Aidai*“ – 1500 egz., „*Knygų aidai*“ – 1200 egz. (abiejų leidėjas VšĮ „Naujasis židinys – Aidai“); „*Rubinaitis*“ 800 egz., (leidėjas asociacija Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos

---

³ <http://verslas.delfi.lt/Media/dar-sia-savaite-zadama-atnaujinti-savaitrascio-atgimimas-leidyba.d?id=59350571>, 2012-08-20.

⁴ Šios programos yra tokios: (1) kultūros, meno leidinių; (2) šviečiamojo pobūdžio leidinių; (3) regioninės žiniasklaidos (regionų, vietinių laikraščių, žurnalų ar kitų specialių leidinių, radijo ir televizijos); (4) radijo ir televizijos; (5) internetinės žiniasklaidos (informacinės visuomenės informavimo priemonių); (6) vaikų ir jaunimo kultūrinio švietimo.

⁵ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. kovo 25 d. įsakymas „Dėl Vietinių, regioninių ir nacionalinių laikraščių, žurnalų, išskyrus tuos, kurių tiražas mažesnis negu 500 egzempliorių ir (arba) kuriuose nespausdinama reklama, tiražo tikrinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 38-1852).

⁶ 2012 m. sausio–birželio mėn. laikraščių ir žurnalų tiražų duomenys.

⁷ Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos informacija.

skyrius). Palyginimui populiariausias komercinis žurnalas „*Žmonės*“ leidžiamas 123385 egz. tiražu. Nors ilgai laukta tiražo tikrinimo tvarka galiausiai patvirtinta, deklaravusių skaičius vis dar nėra pakankamas. Dalis leidėjų neskuba deklaruoti realius spaudinių tiražus, nepaiso teisės aktų nuostatų.

Tačiau Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui teikiamų projektų gausa ir skambūs pavadinimai dar nerodo, kad visuomenėje padaugėjo kultūros. Atrankos kriterijai kelia daug klausimų: temos aktualumas ar auditorijos paklausa, leidėjo žinomumas ar labdaros gestas, tiražo dydis ar sklaidos efektyvumas, modernumas ar tradicijos tęstinumas, paveldo apsauga ar naujos pridėtinės vertės kūryba, reikšmingų projektų idėjos ar skurstančių leidinių rėmimas? Galiausiai, vienas iš svarbių klausimų – ar į kultūros projektų finansavimą gali pretenduoti komerciniai leidiniai? Nepaneigsime, kad per populiarių dienraščių puslapius vykdoma kultūros ir švietimo sklaida žadina visuomenės kultūrą, turi teigiamos įtakos platesnei kultūros sklaidai. Dėl to dalis didžiųjų laikraščių turi integruotus kultūros puslapius ar specialius priedus, kuriuos yra parėmęs Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas: dienraščio „Lietuvos žinios“ projektas „Istorija“, dienraščio „Vakarų ekspresas“ kultūros ir meno priedas „Kultūros uostas“, dienraščio „Kauno diena“ priedas „Santaka“. „Šiaulių kraštas“ turi net 4 remiamus priedus: „Mano (...) istorija“, „Atolankos“ – Šiaulių krašto kultūra, menas, literatūra, „Kultūros ir švietimo židiniai provincijoje“, „Versmės“ ir pan. (žr. 6 lentelę, 19–20 psl.).

Populiarioji žiniasklaida – tiek dienraščiai, tiek portalai savo esme skiriasi nuo grynai kultūrinių leidinių, tačiau jų informacijos prioritetai taip pat atspindi vertybių kaitą. Pernelyg laisva interpretacija atitrūksta nuo tikrovės, neretai panaudojama saviems tikslams. Greitai sumodeliuotos informacijos galima rasti tiek laikraščių puslapiuose, tiek internete. Štai žinomas poetas, vertėjas, eseistas T. Venclova kandžiai pašiepiamas dienraštyje „Vakaro žinios“, straipsnį anonsuoja tos pačios leidinių grupės interneto portalas.⁸ Paskutiniame laikraščio puslapyje, rubrikoje „Elito naujienos“, tarp orų naujienų ir horoskopo išprausta rašytojo ir eseisto nuotrauka, o po ja esančioje antraštėje skelbiama „Didžiausias T. Venclovos nuopelnas... JAV gyvenančio profesoriaus mintis, kad emigracija nėra problema“. Anot replikos kūrėjo, apdovanotasis kažin ar nusipelnė apdovanojimo, kai tokia didelė lietuvių emigracija, ir tam jubilaitas pritaria. Visas interviu su autoriumi nereikalingas.⁹ Svarbu ištraukti iš pyrago „razinas“ ir štai „vieno kąsnio“ informacija patiekta vargšui lietuviui didesniu nei 488500 egz. tiražu per savaitę. Galbūt dėl to, kad žymusis Lietuvos išėivis intelektualas dažnai sujudina svarbių virpesių nejučiantį viešosios erdvės lauką.

---

⁸ http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas_politika/didziausias_tvenclovos_nuopelnas.

⁹ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/interviu/tomas-venclova-zmoniu-atmintyje-noreciau-islikti-savo-eilerasciais-599-249388#ixzz26tRJCna8>.

Panašiai, tik gal daugiau iš skubėjimo perspausdinant kitų šaltinių publikacijas nutinka ir internete. Štai portalas „Delfi“, perspausdinęs „Atgimimo“ žurnalisto S. Kairio publikaciją, kurioje perteiktas žurnalisto interviu su Nepriklausomybės Akto signataru, prof. B. Genzeliu, pavadino ją taip: „B. Genzelis: kartais lietuviškumas – tik trukdanti saviraiškai našta“¹⁰. Nors „Atgimimo“ publikacijoje profesorius į žurnalisto klausimą, *ar dabartinėje Lietuvoje jų* (klausiama apie žmones, kuriems tautinės valstybės idealai nebuvo ir nėra jokia vertybė – past.) *nėra gerokai daugiau*, atsako taip: „*Klausimas rimtas. Galimas daiktas, kad viršų ima cinikai, kuriems svarbūs tik jie patys. Jų visiškai nedomina nei tauta, nei jos likimas. Ne vienas jų net nemato, kad kuo greičiau mažosios tautos išnyks, tuo bus visiems geriau. Atseit dabar tas lietuviškumas – tik trukdanti saviraiškai našta.*“ Populiaraus portalo skaitytojai netruko pastebėti, kad surestas straipsnio pavadinimas duoda visai kitokį supratimą apie interviu atskleistas pašnekovo mintis. Tuo tarpu „Atgimime“ paskelbtos publikacijos pavadinimas skiriasi kardinaliai – „Išliksime, jei šviesimės“¹¹.

Visi bandymai palengvinti kultūros srities problemas, kurios neišvengiamai paliečia ir kultūros leidinius, baigiasi naujomis diskusijomis. Prieš baigdamas darbą praeitos kadencijos Seimas priėmė Lietuvos kultūros tarybos įstatymą, kuriuo steigama Kultūros taryba, kuriai vadovaus Vyriausybės paskirtas pareigūnas. Taryba bus atskaitinga Kultūros ministerijai. Kultūros taryba administruos kultūrai ir menams skiriamas lėšas, vykdys kultūros sektoriaus stebėseną, analizuos valstybės biudžeto lėšomis vykdomų programų, projektų ir kitų priemonių kokybę. Kultūros taryba kontroliuos 46 mln. litų valstybės biudžeto lėšų – pusę viso kultūros lėšų poreikio.¹² Tuo tarpu rašytojas Kornelijus Platelis viešoje erdvėje svarsto, ar įmanomas nepolitizuotas kultūros rėmimas: „Ar pakaks vien įstatymu tiksliai reglamentuoti Kultūros tarybos valdymą, ekspertų atranką bei atskaitomybę visuomenei? Nedidinant paramos kultūrai visos mūsų diskusijos darosi panašios į magijos ritualus – bandymus užkalbėti tikrovę“.¹³ Rašytoja Vanda Juknaitė pastebi: „Kultūra – labai plonas ozono sluoksnis. Ji vis dar priešinasi akiai egzistencijos mechanikai, beprasmiam tų pačių veiksmų kartojimui. Mechanika eliminuoja neatsakomus egzistencinius klausimus, kas yra gyvenimas, kodėl mes esame, kodėl žmogus, save suvokianti būtybė, kartais toks aklas ir nuožmus“ (žurnalas „Kelionė su Bernardinai.lt“).¹⁴

---

¹⁰ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/bgenzelis-kartais-lietuviskumas-tik-trukdanti-saviraiskai-nasta.d?id=60623257>, 2013-02-10.

¹¹ <http://www.atgimimas.lt/Diskusija/Isliksime-jei-sviesimes>, 2013-02-08.

¹² <http://lzinios.lt/Tyrimas/Pilkieji-kulturos-kardinolai-Foto>, 2012-11-27.

¹³ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-06-25-kornelijus-platelis-kulturos-tarybos-kurimas-ar-imanomas-nepolitizuotas-kulturos-remimas/84455>, 2012-06-25.

¹⁴ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-12-vanda-juknaite-is-kur-atsiranda-zodziai-nezinau/87841>, 2012-09-13.